

УДК 811.112.2'37

АД'ЕКТИВНІ ОДИНИЦІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНО-РИТМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ЗВУЧАННЯ

Блажко М.І.

У статті значення ад'єктивних одиниць сучасної німецької мови на позначення звучання пояснюється через співвіднесення з параметральним компонентом концепту KLANG/ЗВУЧАННЯ. Встановлено, що складниками семантичної структури мовних одиниць, які представляють компонент концепту KLANG/ЗВУЧАННЯ, є просторовість, ритмічність, пов'язана з темпоральністю, та градуальність. Темпорально-ритмічний складник значення ад'єктивних слів відображає здатність людини фіксувати коротку або довгу тривалість звуків і збільшення періодичності звучання.

Ключові слова: прикметники і дієприкметники на позначення темпорально-ритмічних параметрів звуків, параметральний компонент концепту KLANG, темпорально-ритмічний складник значення.

В статье значение адъективных единиц современного немецкого языка, характеризующих звучание, объясняется методом соотнесения его с параметральным компонентом концепта KLANG/ЗВУЧАНИЕ. Установлены такие составляющие семантической структуры языковых единиц: пространственность, ритмичность, связанная с темпоральностью, и градуальность. Темпорально-ритмическая составляющая значения адъективных слов отражает способность человека к фиксации коротких или долгих звуков и увеличения периодичности звучания.

Ключевые слова: прилагательные и причастия, обозначающие темпорально-ритмические параметры звуков, параметральный компонент концепта KLANG, темпорально-ритмическая составляющая значения.

The article relates the meaning of the German words, denoting sound production, to the parametral element of the KLANG / SOUND concept which results in distinguishing the following components in the meaning of the studied units: spatial, rhythmical which underlies time perception, and scalar. The temporal and rhythmic component in the meaning of the units under study reflects human ability to distinguish short and long sounds as well as an increase in their rhythm.

Key words: adjectives and participles denoting temporal and rhythmical parameters of sound, parametral component of the KLANG / SOUND concept, temporal and rhythmical component of meaning.

Загальна антропоцентрична спрямованість сучасних лінгвістичних студій, зростання дослідницького інтересу до вивчення мовних способів структуризації знань та уявлень носіїв різних мов, набутих унаслідок сприйняття навколишньої дійсності й зафіксованих як складники семантики ад'єктивних слів, зумовлюють актуальність звернення до прикметників і дієприкметників сучасної німецької мови на позначення звучання. У наших попередніх наукових пошуках ми виходимо з того, що

досліджувані одиниці на позначення звучання виокремлюють параметральний компонент концепту KLANG, тобто втілене у свідомості людини розуміння властивостей навколишнього середовища, пов'язаних зі звуком. Це дозволило встановити складники семантичної структури мовних одиниць, які об'єктивують концепт KLANG у свідомості носіїв німецької мови, й вивчити особливості просторової, градуальної та аксіологічної складових частин значення досліджуваних одиниць [1, с. 73; 2, с. 105; 3, с. 65].

Завдання цієї статті полягає у виділенні темпорально-ритмічного складника семантики досліджуваних одиниць та встановленні параметрів навколишнього середовища, відображених у значенні ад'єктивних одиниць сучасної німецької мови на позначення коротких, тривалих або ритмічних звуків.

Темпорально-ритмічний складник значення прикметників і дієприкметників відображає тривалість, тобто обмежену у часі послідовність звуків, і періодичність звучання як рівномірне чергування звуків за певний інтервал часу. У цьому значенні досліджувані одиниці позначають різну періодичність звучання: короткотривалість і безперервність, а також вказують на його ритмічність, що засвідчують семи у словникових дефініціях досліджуваних одиниць: 'kurz' "короткий", 'gleichmäßig' "рівномірний", 'rhythmisch' "ритмічний", 'ununterbrochen' "безперервний".

Тривалість звучання розуміємо як коротку або довгу послідовність звуків у часі, позначену прикметниками й дієприкметниками. За тривалістю звучання виділяємо засоби позначення короткотривалого й довгого звучання. Параметр *короткотривалість* відображає обмежену у часі послідовність звуків, що засвідчує сема *kurz* "короткий", яка у значенні дієприкметника *knackend* "той, що тріщить" вказує на нетривалий тріск деревини, напр., *einen kurzen, hellen Laut von sich gebend wie zerbrechendes Holz* [5, с. 473].

Характеристика "короткотривалість" взаємодіє з такими параметрами, як "несподіваність", "джерело звуку", "стан людини", що зумовлює поділ досліджуваних одиниць на позначення короткотривалого звучання на три підгрупи: засоби позначення короткотривалих несподіваних звуків, короткотривалих спеціалізованих звуків, що продуковані людиною або твариною, й засоби позначення короткотривалих супутніх звуків.

Короткотривале звучання відзначається специфікою, зумовленою його несподіваністю й особливостями джерела звуку, позначеного людиною або твариною, натурфактами або артефактами. За параметрами "короткотривалість" і "несподіваність" звучання виділяємо засоби позначення короткотривалого несподіваного пострілу, тріску й гуркоту грому. Дієприкметники *knallend* і *krachend* вказують на раптовість звучання у відрізок часу дуже незначної тривалості, що відображене в їхніх словникових дефініціях [5, с. 850; 8, с. 473].

Поєднання параметрів "короткотривалість" і "джерело звуку" уможливорює поділ одиниць на короткотривалі спеціалізовані звуки, продуковані людиною або твариною, та на короткотривалі супутні звуки, які виникають під час маніпуляцій із металевими або дерев'яними артефактами. Одиниці групи "короткотривалі спеціалізовані звуки" позначають короткотривалі звуки, кашель, крик, стогін, дихання людини, звуки тварин. Нетривале клацання язика виникає внаслідок швидких рухів, якщо ударяти його кончиком по альвеолах, вербалізує дієприкметник *schnalzend*, на що вказує його словникове тлумачення, напр., *schnalzend (von schnalzen) – durch eine rasche, schnelle Bewegung mit etw. (bes. der Zunge) einen kurzen, knallenden*

Laut erzeugen [5, с. 1341]. Прикметник *spitz* "гострий" призначений для характеристики короткотривалих шумів, тонів, що засвідчує його словникова дефініція, напр., *spitz – (von Tönen, Geräuschen) heftig, kurz u. hoch* [5, с. 1435]. Подібна незначна тривалість властива голосу, вигуку людини, що виявляється у контексті, напр., *Und als er das nasale Wimmern in des Kuraten Stimme auf den Ton nachempfand, entglitt ihr vor Staunen ein spitzer Aufschrei* [10, с. 106].

Короткі спеціалізовані звуки, продуковані людиною або твариною, позначають дієприкметник *ä chzend* "той, що стогне" та одиниця на позначення нетривалого гавкання собаки або лисиці, напр., *bellend – (von Hund und Fuchs) kurze, kräftige Laute von sich gebend* [5, с. 233].

Група одиниць "короткотривалі супутні звуки" представлена засобами позначення нетривалого тріску, удару, звуків, що виникають унаслідок маніпуляцій з артефактами, виробленими з металу, деревини, паперу. Нетривалий тріск, який можна почути при розламуванні деревини, характеризує дієприкметник *knackend*, напр., *knacken – einen klingen, hellen Laut von sich gebend wie zerbrechendes Holz* [5, с. 849]. Короткотривале потріскування паперу позначає одиниця *knisternd* [5, с. 853], а недовге клацання металевими предметами характеризує *klickend* [5, с. 846]. Одиниця *klatschend* акцентує увагу на короткотривалому стуку дощу, що засвідчує її словникова дефініція [8, с. 455].

Тривале звучання розуміємо як властивість звуків лунати довгий інтервал часу. Необмежена *тривалість* співу, мовлення, булькання, стуку коліс, сигналів механічних приладів тощо репрезентується семами *gedehnt* "протяжний" або *lange angehalten* "тривалий" у значенні дієприкметників, напр., *ziehend* "той, що тягнеться", *heulend* "той, що реве", й прикметників, напр., *langgezogen* "тривалий", *unaufhörlich* "безперервний". За параметром "тривалість звучання" поділяємо прикметники й дієприкметники на спеціалізовані тривалі звуки, продуковані людиною під час мовлення, та звуки, пов'язані з перебуванням особи у певному стані.

Одиниці підгрупи "спеціалізовані тривалі звуки" *langgezogen* "тривалий", *heulend* "той, що реве" вказують на особливості вимови людиною окремих звуків, тонів, що засвідчують їхні словникові тлумачення, напр., *langgezogen – in die Länge gezogen, gedehnt, lange angehalten* [5, с. 926]. У наведеному прикладі прикметник *langgezogen* характеризує тривалість вимови людиною голосного звуку, напр., *Das Du zu Christine war ein langgezogenes Du und wie eigentlich: "Du, liebe, liebe Christine, du..."* [4, с. 101].

Прикметник *unaufhörlich* із значенням безперервності акцентує на довгих звуках необмеженої тривалості, напр., *unaufhörlich – nicht aufhörend, nicht endend, fortwährend* [5, с. 1595] і вживається для позначення гучного плачу дітей, який здається безперервним, оскільки швидко втомлює, напр., *Unaufhörlich brüllten die Kinder ihm neue Bestellungen zu, die er mitü bertriebenen Gesten entgegennahm* [11, с. 183].

Перебування людини у різних станах часто пов'язане з продукуванням нею звуків. Спляча

людина стогне або бурмоче під час сну, на що вказують досліджувані одиниці *langgezogen i heulend*, напр., *Es war kein einfaches Schnarchen; es war ein heulendes Seufzen, unterbrochen von stoßweisem Stöhnen und langgezogenem Blubbern* [7, с. 288]. Довготривалий крик заляканої особи позначає дієприкметник *gedehnt* “довгий”, напр., *Der Krach der Explosion zerreiβt die Luft, Splitter schwirren, ein Schrei steigt auf, lang gedehnt, rasend vor Entsetzen* [7, с. 186].

Ритмічне звучання тлумачимо як властивість звуків виявляти різну частоту повторення за певний інтервал часу. Аналіз семантики й контекстів уживання досліджуваних прикметників і дієприкметників дозволив встановити у словникових тлумаченнях 12-ти одиниць семи, які вказують на разний ритм звучання: поодинокі звуки, частотні, рівномірні тривалі, безперервні повторення звуків. Поєднання параметру “ритмічне звучання” й “джерело звуку” уможливило поділ прикметників і дієприкметників на позначення ритмічних звуків на дві підгрупи: засоби позначення спеціалізованих звуків і засоби позначення супутніх звуків.

Одиниці підгрупи “спеціалізовані звуки” акцентують на поодиноких повтореннях сміху й свисту людини, позначених дієприкметниками *lachend* “той, що сміється” й *pfeifend* “той, що свистить”, що засвідчують семи послідовності у словникових тлумаченнях цих одиниць [5, с. 918, 1140].

Різний ритм, тобто повторення звуків, передається сполученням дієприкметників, напр., *hämmernd* “той, що б’є молотком”, *pfeifend* “той, що свистить”, або прикметників, напр., *leise, schrill*, із прислівниками зі значенням ітеративності, напр., *auf einmal* “одного разу”, *manchmal* “інколи” або іменниками у функції обставини часу, напр., *in diesem/im nächsten Augenblick* “у цю мить”, *von Zeit zu Zeit* “час від часу”.

Нерівномірну частоту повторень різкого сміху, позначеного словосполученням *schrilles Lachen*, подає темпоральний прислівник *immer wieder* “знову”, напр., *Und immer wieder schrilles Lachen* [5, с. 173]. Поодинокі чергування крику птахів, позначене словосполученням *der rauhe, kehlige Ruf*, уточнює прислівник *wieder* “знову”, напр., *Wieder rauscht es von Flügeln dicht über uns, wieder stößt uns der rauhe, kehlige Ruf wie ein Habicht in die Schädel, und das Klatschen der Schwingen vereinigt sich mit den zischenden Schreien und den Stoßen des stärker werdenden Windes zu einem heftigen, jähem Begriff von Freiheit und Leben* [9, с. 9].

Поодинокі повторення звуків, викликаних ударами, стуком, кашлем, тріском тощо, відображаються семами *eine Folge* “послідовність” або *kurze [rhythmische] Abstände* у значеннях дієприкметників *pfeifend, trommelnd* “той, що барабанить”, напр., *trommelnd – in kurzen [rhythmischen] Abständen [heftig] (an-, auf-, gegen etw.) schlagend, klopfend* [5, с. 1352]. Прикметник *leise* “тихий” експлікує поодинокі повторення, напр., чоловічого сміху, завдяки сполученню з іменниками у функції обставини часу *von Zeit zu Zeit*, напр., *Ich hörte Geschirr*

klappern und das Aufplupern eines Korkens, danach Gläser klirren und Flüster. Dann wurde es still, und nur von Zeit zu Zeit vernahm ich Laute wie Kichern oder leises männliches Auflachen, dann wieder nichts [6, с. 104].

На збільшення періодичності звуків свисту, покашлювання, стуку дощу тощо вказують семи *mehrmals hintereinander* “багаторазове один за одним” або *gleichmäßig ununterbrochen* “рівномірно довго”. Ці значення відображені в словникових дефініціях дієприкметників *polternd* “той, що гримотить”, *prasselnd* “той, що падає з грюкотом” або прикметника *brausend* зі значенням тривалих періодичних звуків, продукованих вітром або хвилями, напр., *brausend – (bes. von Wind u. Wellen) ein gleichmäßig ununterbrochenes Rauschen hervorbringend* [5, с. 281].

Тривалий рівномірний шелест листя й свист вітру позначають досліджувані одиниці *sausend i rauschend*, підтвердження чого знаходимо в їх словникових тлумаченнях, які містять вказівки на відсутність змін [5, с. 1219, с. 1296]. Швидко послідовність стуку крапель дощу характеризує дієприкметник *prasselnd* “той, що падає з грюкотом” [5, с. 1175].

Ритмічність звуків артефактів за короткий відрізок часу позначають дієприкметники *trommelnd* “той, що барабанить” і *hämmernd* “той, що б’є молотком”. Їх словникові дефініції містять лексичний індекс ритмічності, напр., *trommelnd (von trommeln) – in kurzen [rhythmischen] Abständen [heftig] (an-, auf-, gegen etw.) schlagen, klopfen* [5, с. 658, с. 1563]. Швидкий ритм супутніх тонів телефону характеризує досліджувана одиниця *klingend* “той, що дзвонить” [5, с. 847]. Одинокі краплі води з крану позначає досліджувана одиниця *tropfend* “той, що капає” [5, с. 1564].

На багаторазове повторення супутніх звуків, які супроводжують рух транспортних засобів, позначені дієприкметниками *klopfend* “той, що стучить”, *polternd* “той, що гримотить”, вказують прислівник *mehrmals* “неодноразово” й займенник *hintereinander* “один за одним” у їх словникових дефініціях [5, с. 848, 1164].

Урахування різної частоти повторення звуку за певний інтервал часу уможливило диференціацію одиниць на позначення поодинокого повторення сміху й свисту людини, крику птахів, поодиноких крапель води з крану, тривалого чергування шуму вітру і хвиль, рівномірного шелесту листя й свисту вітру, швидкого ритму крапель дощу, ритмічних звуків артефактів за короткий інтервал часу, швидкого ритму тонів телефону, а також багаторазових повторень шумів, що виникають під час руху транспорту.

Таким чином, прикметники й дієприкметники з темпорально-ритмічною семантикою позначають коротку й довгу тривалість звучання, а також вказують на ритмічні повторення звуків за певний інтервал часу. Параметр “короткотривалість” поєднується з властивостями “несподіваність” і “джерело звуку”. Параметр “безперервність” взаємодіє з такими характеристиками, як “джерело звуку” й “стан людини”, а ознака “ритмічність” пов’язана з

поодинокими, частотними й багаторазовими повтореннями звуків, джерелом котрих є істоти, артефакти або натурфакти.

Результати класифікації звуків за темпорально-ритмічним параметром засвідчують, що значно більшою кількістю одиниць представлені засоби позначення ритмічних звуків. Рівномірне чергування звукових елементів виражається у німецькій мові спеціалізованими засобами, до яких належать одиниці на позначення поодиноких повторень сміху й свисту, рівномірного довгого чергування звуків натурфактів, ритмічних супутніх звуків, а також словосполученнями досліджуваних одиниць з прислівниками й іменниками з темпоральним значенням ітеративності, що засвідчує важливість

цього параметру звучання для носіїв німецької мови. Дієприкметники й прикметники на позначення тривалих звуків вказують на *короткотривале* або *безперервне звучання* й поєднують параметр “тривалість звучання” з позначенням його миттєвості, несподіваності. Одиниці групи *ритмічне звучання* позначають різну частоту повторення звуку за довгий інтервал часу.

У подальших дослідженнях планується вивчення семантики ад’єктивних слів на позначення звучання в німецькій та українській або російській мовах у зіставному аспекті; також перспективним є розгляд ад’єктивних засобів вербалізації концепту KLANG із лінгвокультурологічних позицій на матеріалі паремійного фонду різноструктурних мов.

Література

1. Блажко М. І. Градуальний компонент семантики прикметників і дієприкметників сучасної німецької мови на позначення звучання / М. І. Блажко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія “Філологічні науки”. – Ніжин, 2009. – Кн. 1. – 2009. – С. 70–75.
2. Блажко М. І. Значення ад’єктивних слів сучасної німецької мови на позначення звучання: аксіологічний аспект / М. І. Блажко // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія “Філологічні науки (мовознавство)”. – 2010. – Вип. 89 (3). – С. 105–108.
3. Прикметники і дієприкметники сучасної німецької мови на позначення просторових параметрів соматичних звуків / М. І. Блажко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія “Філологічні науки”. – Ніжин, 2010. – Кн. 1. – С. 64–66.
4. Becher J. R. Abschied / J. R. Becher. – Berlin-Weimar : Aufbau Verlag, 1981. – 450 S.
5. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
6. Kolb U. Eine Liebe zu ihrer Zeit / U. Kolb. – Reinbek bei Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1995. – 143 S.
7. Naters E. Königinnen / E. Naters. – Köln : Verlag Kiepenheuer + Witsch, 1999. – 151 S.
8. Pons / Dr. Heinz Küpper Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. – Stuttgart : REA Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, GmbH, 1987. – 959 S.
9. Remarque E. M. Der Weg zurück / Erich Maria Remarque. – Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1988. – 255 S.
10. Schneider R. Schlafes Bruder / R. Schneider. – Leipzig : Reclam Verlag, 1996. – 206 S.
11. Spinnen B. Dicker Mann im Meer. Geschichten / B. Spinnen. – Frankfurt am Main : Frankfurter Verlagsanstalt, GmbH, 1999. – 204 S.